

Игорь Сакивский

ВАСИЛИЙ ТУРКОВСКИЙ И ЕГО РОЛЬ В ПРОПАГАНДИСТСКОЙ И ИЗДАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОУН В ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОКРУГЕ В 1929–1934 ГГ.

В статье автор анализирует одну из важнейших составляющих деятельности ОУН – пропаганду и нелегальное издательство. Основное внимание уделено акциям, которые происходили в уездах Тернопольской Округной Эзекутивы ОУН в 1929–1934 гг. Показано ход расследования деятельности одного из выдающихся деятелей ОУН Василия Турковского и проанализирована листовка ОУН "Украинский народ"

Ключевые слова: ОУН, пропаганда, нелегальная литература, Василий Турковский, межвоенный период.

Igor Sakivskyi

VASYL TURKOVSKYY AND HIS ROLE IN OUN PROPAGANDA AND ILLEGAL PUBLISHING IN TERNOPIL DISTRICT EXECUTIVE OUN IN 1929–1934

In the article there is an analysis of one of the most important components of the OUN – propaganda and illegal publishing. The main attention is paid to actions that took place in counties of Ternopil District Executive OUN in 1929–1934. There is shown an investigation of one of the prominent leaders of OUN Vasyl Turkovskyy and analyzed an OUN postcard "Ukrainian people".

Key words: OUN propaganda, illegal literature, Basil Turkovskyy, the interwar period.

УДК 94: 76 (477 "XX")

Богдан Гринюка

ІВАН СТАРЧУК – МИТЕЦЬ ТА МИСТЕЦТВОЗНАВЕЦЬ

У статті висвітлена мистецька спадщина українського археолога, педагога, митця й мистецтвознавця І. Старчука (11 травня 1894 р. – 12 листопада 1950 р.). Основна увага приділена аналізу його мистецтвознавчої діяльності та оцінці графічних і живописних робіт.

Ключові слова: Іван Старчук, Вільна академія мистецтв, "Пресова Квартира", мистецька школа О. Новаківського, античне мистецтво.

В історії українського мистецтвознавства першої половини ХХ ст. почесне місце належить Івану Даниловичу Старчуку – відомому українському археологу слов'яно-руського часу, педагогу, митцю та мистецтвознавцю, якому 11 травня 2014 р. виповнилося б 120 років. Мистецтвознавча та мистецька спадщина до певної міри вже відображена у науковій літературі. Однак, значна її частина ще не отримала належного аналізу мистецьких творів, які залишалися поза увагою дослідників, і як наслідок недостатньо висвітлена. Саме це обумовлює актуальність нашого дослідження. На наш погляд, це викликано тим, що багато графічних і живописних робіт, які знаходилися у фондах наукових установ та приватних архівах, не збереглися або ж були знищені у радянський період.

Наукова новизна дослідження полягає у аналізі мистецьких творів та висвітленні мистецтвознавчої діяльності І. Старчука.

Мета наукового дослідження – висвітлити мистецтвознавчу діяльність І. Старчука та проаналізувати його мистецькі праці.

Завдання дослідження – розглянути мистецьку діяльність І. Старчука; проаналізувати графічні й живописні роботи митця під час Першої світової війни, у мистецькій школі О. Новаківського та у повоєнний час.

Одними із перших праць про життєвий і творчий шлях І. Старчука є статті львівських науковців М. Филипчука [49, с. 97–103] та Р. Яціва [52, с. 3], присвячені 100-річчю з дня народження ученого, а окремі аспекти окресленої проблеми аналізували О. Купчинський [9, с. 555–601], Л. Волошин [5, с. 58], Г. Филипчук [48, с. 20–37] та автор цієї публікації [7, с. 178–181], які проаналізували творчу спадщину І. Старчука. Окрім цього, значний внесок у дослідженні мистецької та мистецтвознавчої діяльності ученого зробив Р. Яців [52, с. 3; 53, с. 380–381; 54]. Однак, аналіз й висвітлення мистецьких творів І. Старчука потребує подальших наукових досліджень.

Джерельну базу наукового дослідження становлять матеріали Центрального державного історичного архіву в м. Львові (далі – ЦДАІЛ України) [50, арк. 98–99; 51], архіву Львівського національного університету ім. І. Франка (далі – архів ЛНУ ім. І. Франка) [3], архіву Інституту

археології Львівського національного університету ім. І. Франка (далі – архів ІА ЛНУ ім. І. Франка) [2], Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника, Національного музею ім. А. Шептицького (далі – НМЛ) [11–26] та художньо-меморіального музею О. Новаківського у Львові, у яких міститься інформація про наукову й мистецтвознавчу діяльність І. Старчука. Окрім цього, важливим джерелом інформації залишаються спогади: дочки ученого – О. Старчук [45, с. 329–334] та М. Свенціцької [40, с. 6]. Поряд з цим, наукову цінність становлять особисті матеріали І. Старчука, які зберігаються у його зятя – Ю. Тузяка: листування, спогади, наукові публікації та мистецькі твори [27–39].

Вперше, здібності до малювання у І. Старчука виявила у початковій школі учителька Юлія Шуберт. Пізніше, завдяки її допомозі, він навчався на державному забезпеченні у Коломийській державній гімназії. Після закінчення якої, майбутній митець отримав стипендію А. Шептицького та навчався у Вільній академії мистецтв [45, с. 330; 50, арк. 98–99]. Оскільки митрополит був меценатом українського мистецтва, значна частина тогочасних митців, науковців і громадських діячів просила його підтримки.

Таким чином, митрополиту А. Шептицькому належить значна заслуга в навчанні І. Старчука у Вільній академії мистецтв. Основними навчальними предметами, якими митець цікавився у Вільній академії мистецтв, були малярство і рисунок. Також, як зазначав Р. Яців, "уже першого навчального року (1913–1914 рр.) І. Старчук бере участь у шкільних виставках і отримує схвальні відгуки за "мистецьку свободу" своєї натури..." [54, с. 227]. Пізніше, у листі до А. Шептицького, І. Свенціцький згадував прізвиська "І. Старчука та Іванюха, які були добрими знавцями рисунку і малярства та сповідували ікону" [51, арк. 39 зв. – 40]. На нашу думку, це свідчить про значні успіхи у навчанні та захоплення його творами мистецтва.

Зараз частина особистих матеріалів І. Старчука зберігається в архіві його зятя – Ю. Тузяка у Львові. Висловлюємо йому щиро подяку за надану нам можливість скористатися рукописами, листами, науковими статтями та мистецькими творами І. Старчука, які зберігаються у сімейному архіві. До речі, з частиною цих матеріалів свого часу ознайомився та використав у публікаціях О. Купчинський [9, с. 555–601]. Серед важливих, на наш погляд, документів є саме листи митця, з проханням надання йому фінансової допомоги для продовження навчання у Вільній академії мистецтв. Наприклад, у листі до товариства "Просвіта" (9 лютого 1914 р.) І. Старчук написав, що оплати за навчання у Вільній академії мистецтв та на прожиття не мав, "...помагали мені всім чужі люди, котрі ледве самі з нужденної платні можуть вижити. Та довше не могу... тому звертаюсь до Світлого Виділу о поміч, не хочючи покидати школи. Маю надію, що Світлий Виділ не замовкне на моє прохання і не дозволить спустити школу ради марного гроша..." [27]. На жаль, "Світлий Виділ Головного товариства "Просвіта" у Львові" [27] та пізніше "Товариство взаїмних обезпечень" "Дністер" [28], йому відмовили у наданні фінансової допомоги.

Через рік митець отримав свідоцтво про навчання у Вільній академії мистецтв у Львові, у якому вказано, що І. Старчук "навчався рисунку і малярства, слухав викладів анатомії, перспективи, історії мистецтва" упродовж 1 вересня 1913 – 31 липня 1914 рр. й "відзначався винятковими здібностями у мистецьких дисциплінах та великою пильністю". Зауважимо, що цей документ йому видали у повоєнний час – 23 вересня 1921 р. [29].

З початком Першої світової війни при австрійському війську організували корпус українських добровольців – Українські Січові Стрільці (далі – УСС), до якого записався І. Старчук [47, с. 5]. Відомо, що І. Старчук, як вояк УСС, брав участь у Карпатському поході, у боях на Маківці та дослужився до рангу хорунжого [1, с. 307]. Також, зі спогадів його дочки, Оксани дізнаємося, що "під час визвольних змагань рисував товаришів (деякі рисунки шаржовані)..." [45, с. 330].

Перед початком бойових дій, він перебував п'ять днів у Горонді, де формувалися бойові частини УСС, звідки їх перекинули до Варпаланки (Замкової Паланки) [47, с. 6]. Вважаємо, що саме там І. Старчук написав олівцем / тушшю на папері низку рисунків. На жаль, збереглися лише "Дівча з Горонди" [14] та "Хата в Горонді на Угорщині" [13]. Так, у роботі "Дівча з Горонди" (розмір – 19, 4×13; 13, 5×9, 2), митець зобразив сільську дівчину в погрудді, з головою трохи похиленою вліво та великими очима, що уважно дивляться на глядача. На голові хустина, з-під якої видно волосся. Тло тіньоване вертикальними штрихами. Внизу справа напис: "Типи. Горонда. 11 / 10. 14" та ініціали автора – "Ів. Ст." [14].

У іншому творі – "Хата в Горонді на Угорщині" (13×14, 5; 10, 7×12, 8) подано архітектурний пейзаж. На білому тлі зображений одноповерховий будинок з ґонтовим, дерев'яними арками, дверима та двома вікнами. Зліва фрагмент високого дерев'яного стовпа, а внизу справа напис: "Горонда. 20 / X. 14. Ст. (Угорщина) хата" [13].

Зауважимо, що відомі й ранні роботи І. Старчука – "Селянин" [11] та "Гуцул-утікач" [23]. Так, рисунок "Селянин" (15, 7×10, 2; 17×12) написаний аквареллю на папері. На ньому зображений у сидячій позі на лаві, обличчям до глядача, старший за віком селянин, заклавши руки; без шапки, із

зарослим обличчям. Одягнений в білу сорочку та штани, поверх якої свита, а на ногах чоботи. Колорит сіро-білий. Зліва напис: "Божанка. 15 / IX. 914" та ініціали автора, а внизу справа напис – "Волинь" [11]. У іншій праці "Гуцул-утікач" (туш, перо, папір; розмір – 16×10), автор зобразив обличчям до глядача, сидячого гуцула середніх літ; волосся довге, зачесане на проділ, обличчя з вусами, одягнений в сердак. Права рука зігнута в ліктя й лежить на столі, а ліва – на нозі. Вгорі зліва затушований папір. Внизу зліва напис – "Гуцул-утікач з Жаба – XI. 914" та ініціали автора – "Ів. Старчук" [23].

У 1914 р. у Бескидах, що на Закарпатті, при легіоні УСС створена окрема структура – "Пресова Квартира", яка охоплювала "...усі сфери духовного життя молодого українського війська: ідеологічну, політичну, культурну, освітню, мистецьку, видавничу" [47, с. 6]. Тому, до її діяльності долучився І. Старчук, який ілюстрував стрілецькі видання та писав статті [1, с. 307]. Там же, митець написав невелику публікацію – "Дещо про стрілецьке мистецтво, або проба праці в тім напрямі", у якій висвітлив військовий побут січовиків [42, с. 2].

Відзначимо, що під час воєнних дій працювати творчо було складно, однак І. Старчук не покидав мистецького фаху. Серед малюнків і зарисовок, які виконав митець у 1915 р відзначимо: "Коловорот на студні (Керниця на замку)" [17], "Євка" [22], "Дівча з Камінки" [19] та ін. Так, роботу "Коловорот на студні (Керниця на замку)" митець виконав на папері пером і тушшю (16, 5×11; 22×13, 5). Він зобразив велике дерев'яне коло з валом. Внизу – справа отвір криниці, а поруч – корито на якому сидить чоловік з великою бородою та палицею в руці, босоніж. Внизу зліва напис: "В. Полянка. V. 915. I. Ст. "Керниця на замку"", а справа – "19. VI" [17].

На іншому рисунку – "Бюст дівчини" (перо, туш, акварель; розмір – 16×10, 5; 20, 5×13), І. Старчук подав портретну студію молодій дівчині-медсестри. На папері зобразив дівочу голову, трохи звернену вліво; повне, серйозне обличчя, прямий ніс, стулені уста, коротке волосся, випущене з-під білої шапочки. Видно частину сірої полосатої сукні та білого фартуха, а на шії коралі. Тло охристе з краткою. З правого боку на обличчі тінь. Внизу олівцем напис: "Ів. Ст. Лінц. V. 15" [15].

Окремої уваги заслуговує портретний рисунок – "Мухамед Рахим Каримов" (15, 6×11), на якому митцем зображений в погруддю, профілем вправо середніх літ чоловік в картузі на голові. Голова легко нахилена вперед. Обличчя з маленькими очима, вусами. Одежа (блуза) етюдно передані. Внизу напис, дата, підпис – "Мухамед Рахим Каримов. губ. Оренбурзька, Сарапкомнівська волость ... уезда. 30. VI. 915. Рис. Ів. Старчук" [25].

Пізніше, І. Старчук написав аквареллю два твори – "На річці. Краєвид" [20] та "Дівча з Камінки" [19]. Так, "На річці. Краєвид" (13×20; 10, 5×16, 4), зображений гористий краєвид з річкою в долині. На першому плані справа, на купі каміння, сидить в профіль чоловік, трохи схиливши голову. Подалі річка. На другому плані жовто-зелені горби з воринням, а зліва ліс. Колорит в жовто-зелених тонах з домішкою коричневих. Справа в куті напис: "Камінка. 8. 7. 15. Ів. Ст." [20]. У роботі – "Дівча з Камінки" (20, 5×11, 3; 15×9, 2) зображена сидячи маленька сільська дівчинка з світлим волоссям та зложеними за шию руками. Босоніж, одягнена в рожеву сукню. Колорит в рожево-голубих тонах на білому тлі. Внизу справа напис: "Камінка. 915" та ініціали автора – "Ів. Ст." [19].

Серед праць І. Старчука з краєвидами, виділяємо групу рисунків під назвою – "Типи", до якої відносяться: "Євка" [22], "Сільські типи" [26] та "Типи. Наймолодший син убитого батька" [24]. У роботі "Євка" (15, 5×9, 5), яку митець виконав на папері аквареллю, зображена до пояса профілем вправо сільська жінка середніх літ. Темне волосся зав'язане вузлом. Зодягнена в сіру обшиту зеленою стяжкою камізелю поверх білої вишиваної сорочки. Тло сіро-зеленаве. Вгорі не замальований папір, а внизу зліва олівцем напис – "Липень 915. Ів. Ст. – Типи. Євка" [22].

На іншому рисунку – "Сільські типи" (техніка і матеріал написання – олівець, папір; 16×10), зображено майже фронтально на цілий ріст хлопчика. Обличчя легко звернене вліво. Одягнений в сорочку до колін, босоніж. Обличчя безпорадне, скривлене від плачу. Навкруг голови тінь. Внизу напис: "Майдан в вересні 915. І. Старчук – сільські типи", а справа напис: "Тато на війні, то ви будете моїм татом. Хліба" [26].

У роботі "Типи. Наймолодший син убитого батька" (техніка і матеріал написання – акварель, папір; розмір – 18×11,5), зображена профілем вправо жінка середніх літ, босоніж, що сидючи на кріслі тримає дитину. Голова пов'язана хустиною, зодягнена в чорну камізолу поверх білої вишитої сорочки, в спідниці, поверх якої сіро-синя запаска. Тло сіро-біле. Вгорі не замальований папір. Рисунок витриманий в сіро-лілової тонації. Внизу зліва тушшю дата, підпис, напис – "Майдан в вересні 915. І. Старчук – Типи наймолод. Син убитого батька" [24].

Упродовж 1914–1916 рр. на Волині, УСС відкрили з просвітницькою метою 156 народних шкіл [47, с. 9–10]. У 1916 р. І. Старчук спільно з четовим М. Саєвичем у с. Ставки організував школу і навчав 40 дітей [1, с. 307]. На нашу думку, там, він написав низку рисунків. Зокрема, 1916 р. датується праця "Могилки з хрестами в Гінцу" (20×13; 17,3×11,2), на якій митець зобразив

кладовище літньою порою. На передньому плані – багато високих чорних хрестів, дещо похилених, а позаду – зелені дерева на тлі білого неба. Колорит в сіро-зеленуватій тонації. Внизу напис: "Кладовище (могилки). Гінце. 23. 6. 916" [16].

Окрім цього, І. Старчуку належать акварельні рисунки "Ріка з лодкою" [18] та "Дівча колише люльку" [12]. На жаль, дата їх написання невідома. На рисунку "Ріка з лодкою" зображений рівнинний річковий пейзаж літа. Розмір – 13×17 та 10,5×15,5. На передньому плані зліва – невеликий човен на якому збудований коловорот. Човен стоїть на річці. Небо сіро-біле. Колорит в сіро-зелених тонах [18]. На іншому малюнку – "Дівча колише люльку" (16×9,6 та 18,5×13) подана сцена в інтер'єрі сільської хати. На ньому зображена босоніж маленька сільська дівчинка, яка стоячи на столі колише колиску, прив'язану до стелі. Зліва видно стільчик. Дівчинка коротко підстрижена, одягнена в сорочку та синю спідницю, на шії коралі. Колорит поданий в сіро-коричневих тонах з домішкою охри [12].

До речі, його мистецька діяльність засвідчена на сторінках видання "Ukrainische Legion" (1917 р.) у статті О. Грицяя. У ній автор подав митців легіону, серед яких згадав прізвища І. Іванця, О. Сорохтея та І. Старчука [55, с. 3–11].

У листопаді 1918 р., у бою з поляками за Львів, під Жовквою, його важко поранили в голову, внаслідок чого він втратив око [1, с. 307]. Там же, І. Старчук написав свій "Автопортрет" (21×15, 7), виконаний синім олівцем. Зауважимо, що папір, на якому виконаний твір, пожовтів від вологості. На рисунку зображений фронтально майже в погруддя молодий поранений чоловік з перев'язаним бинтом головою і половиною обличчя. Обличчя худорляве з малими простриженими вусами, сумно задумане. Біла сорочка розіп'ята, видно частину грудей. Контури голови і сорочки обведені сильнішою лінією. Внизу справа напис: "Жовква. II / V. 919. Ів. Ст." [21].

Після завершення Першої світової війни І. Старчук повернувся у Львів й активно зайнявся мистецькою діяльністю. У 1919 р. він взяв участь у "Виставці сучасного малярства Галицької України", на якій були присутні праці тогочасних українських малярів і портретистів: Е. Білявського, І. Іванця, О. Кульчицької, О. Куриласа, О. Новаківського та ін. Там же, він виставив "портретні студії та другі рисунки і акварелі (166–170)" [4, с. 15]. Після виставки з'явилася стаття М. Голубця, присвячена її огляду. У ній автор зазначав, що "дебютантами" виставки із виставленими портретами, написаними олівцем, були І. Старчук та А. Чайківський [6, с. 2]. Дещо пізніше, у червні 1922 р., відбулася "Виставка гуртка діячів українського мистецтва". На ній І. Старчук представив три картини: "260. Автопортрет" та "261–262. Студії". Відзначимо, що молодий митець представляв Вільну академію мистецтв [46, с. 15]. Оскільки, у 1921–1922 рр. відновив у ній навчання [3, арк. 11; 30]. У 1923 р. І. Старчук продовжив навчатися у мистецькій школі О. Новаківського у Львові [5, с. 58; 41, с. 2].

Низка робіт, які виконав митець упродовж 20–30-х років ХХ ст., зберігаються у Ю. Тузяка у Львові. Серед його ранніх робіт відзначимо "Натюрморт" [31] та "Дівчина" [32]. Вважаємо, що їх він написав, навчаючись у мистецькій школі О. Новаківського. Також, у Ю. Тузяка зберігаються праці "На узліссі. Село Пилипи" (22×35) [33], "Гора Погорілець біля с. Пилипи. Коломийщина" (34, 5×26) [34], "Пейзаж з копицями" (34, 5×36) [35], у яких І. Старчук висвітлив природу і краєвид рідного краю – с. Пилипи на Коломийщині. Окрім цих робіт, відзначимо працю "Портрет священика" [36]. На ньому, митець зобразив батька його дружини Любомири – отця С. Йойка. Зі спогадів дочки Оксани дізнаємося, що "батько сам малював ікони. У нас збереглися з Константинополя Мати Божя, Успеніє Матері Божої і Ісус Христос-Пантократор, а також не дорисовані рисунки олівцем..." [45, с. 331]. Дійсно, у Ю. Тузяка зберігаються ікони "Успіння" (40×35) [37] та "Богородиця" [38].

Упродовж квітня-липня 1931 р. І. Старчук перебував у науковій поїздці у Європі, зокрема і в Стамбулі [3, арк. 5]. У цей же час він намалював "Узбережжя Малої Азії", де на передньому плані зобразив невеликий човен у морі, а на другому – узбережжя Малої Азії. Внизу зліва напис: "brzeg malo aziatzski" [39]. Зауважимо, що вказані твори експонувалися під час відзначення 75-ліття мистецької школи О. Новаківського (1998 р.) у Національному музеї ім. А. Шептицького та художньо-меморіальному музеї О. Новаківського у Львові [5; 10].

Як зазначала у своїх спогадах його дочка, І. Старчук особисто знав значну кількість митців та мистецтвознавців, серед яких були: О. Курилас, Е. Козак, М. Драган та інші [45, с. 329–334]. До речі, митець був особисто знайомий із директором Національного музею І. Свенціцьким та його старшою дочкою – Вірою, яку навчав іконопису. Пізніше, у спогадах М. Свенціцька записала, що "під керівництвом Івана Старчука, намалювала Віра "Богородицю" й "Івана Хрестителя", оригінали яких є в Національному музеї" [40, с. 6].

Відзначимо, що І. Старчук відомий не лише, як митець УСС та мистецької школи О. Новаківського, але й ще як мистецтвознавець і реконструктор пам'яток античного мистецтва. Навчаючись у Львівському університеті ім. Я. Казимира (1925–1930 рр.), він зацікавився вивченням античної культури. Там же, продовжив на професійному рівні досліджувати пам'ятки античного мистецтва, перебуваючи на посаді асистента і ад'юнкта на кафедрі класичної археології у

професора Е. Булянди [3, арк. 5–11; 7, с. 178–181]. Заслуговує уваги дослідження Р. Яціва, який висвітлив "зарисовки-фіксації німих охоронців українських польових урожаїв, знаних під різними назвами – страхопуд, пугало, опудало, пудик, страшок...", які нарисував І. Старчук у 30-х роках ХХ ст. поблизу Яворова та Гійче [53, с. 380–381].

Під час Другої світової війни Львівський університет не працював. Тому І. Старчук викладав рисунок у фаховій технічній школі у Львові. Відзначимо, що цьому передувала педагогічна діяльність у семикласній народній школі імені Б. Грінченка у Львові [3, арк. 5–7]. Там же він вивчав й аналізував дитячі рисунки, що призвело до написання праці "Діти рисують" [43] та статті "Із дослідів над дитячим рисунком" [44, с. 41–58], у яких висвітлив особливості дитячих рисунків різного віку.

У повоєнний час І. Старчук поєднував мистецтво і археологію. Пізніше, дочка Оксана писала, що батько "...олійними фарбами малював тоді мало, більше олівцем, після війни це переважно були рисунки знайдених матеріалів з Пліснеська. Докладно, олівцем або тушем" [45, с. 333]. Зокрема, у 1946 р. інженер В. Манастирський під керівництвом І. Старчука склали інструментальний план Пліснеського городища. Як зауважила Г. Филипчук, "результатами напрацювання дослідників стали кілька екземплярів планів Пліснесько. Один з них був викреслений рукою І. Старчука у 1946 р., але його авторство інколи неправомірно приписували І. Свешнікову" [48, с. 21]. Також, у Львові, в архіві ІА ЛНУ ім. І. Франка зберігається карикатура митця під назвою – "Пані Зося". На рисунку зображена жителька хутора Пліснесько (зараз с. Підгірці Бродовського району Львівської обл.) – Косінська Йосифія Іванівна [2].

На жаль, через суб'єктивні та об'єктивні обставини значна частина мистецьких творів І. Старчука не збереглася. Зокрема, за наказом радянської влади, у 1952 р., знищено значну кількість мистецьких експонатів у Національному музеї ім. А. Шептицького у Львові. Серед робіт, опинилися низка графічних і акварельних рисунків І. Старчука – "Два стрілецьких старшини" (1917 р.), "Стрілець Василь Бобинський" (1920 р.), "Стрілець Лев Гец", "Старшина Яцура", "Портрет хорунжого УСС", "Подорож двох приятелів", "Портрет В. Сідельника", "Портрет Лотоцького", "Замкова галявина", "Гуцул" та карикатура – "Портрети січовиків" [8, с. 43, 81, 92].

Отже, І. Старчук був талановитим українським мистецтвознавцем і рисувальником. Відзначився діяльністю в УСС та мистецькій школі О. Новаківського у Львові. Саме у стрілецькому середовищі розкрився його талант графіка з яскраво вираженим творчим почерком та псевдонімом "Ів. Ст.". У рисунках він зображував фронтові будні, життя селян, краєвиди та портрети стрільців. У повоєнний час митець продовжив навчання у Вільній академії мистецтв та мистецькій школі О. Новаківського у Львові, де розвинув талант рисівника, маляра та іконописця, створивши низку рисунків, шаржів, живописних творів й ікон.

Список використаних джерел

1. А ми тую стрілецьку славу збережемо... / [Авт. Я. Полагайчук. Ред. Г. Гуменюк]. – Коломия, 1999. – Т. 1. – С. 307.
2. Архів ІА ЛНУ ім. І. Франка, ф. 5, оп. 1, спр. 8, 1 арк.
3. Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. Р.–119, оп. 1, спр. 2415, 48 арк.
4. Виставка сучасного малярства Галицької України / [Авт. вступ. ст., упоряд. виставки М. Голубець]. – Львів, 1919. – 16 с.
5. Волошин Л. Мистецька школа Олекси Новаківського у Львові. Бібліографічний словник учнів / Л. Волошин. – Львів, 1998. – 63 с.
6. Голубець М. По виставці. (З приводу "Вистави сучасного малярства Галицької України" в падолисті 1919 р.). Ш / М. Голубець // Громадська думка. – 14 лютого 1920. – Ч. 38. – С. 2.
7. Гринюка Б. Науковий доробок Івана Старчука у міжвоєнний період / Б. Гринюка // Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації: матеріали VIII Всеукраїнської наукової конференції. – Тернопіль, 2012. – С. 178–181.
8. Каталог втрачених експонатів Національного музею у Львові / [Авт.-упорядники: В. Арофичкін, Д. Посацька]. – Київ-Львів, 1996. – 102 с.
9. Купчинський О. Античне мистецтво у дослідженнях Івана Старчука (листи до вченого і відгуки на його праці) / О. Купчинський // Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. Праці Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва. – Львів, 1998. – Том ССXXXVI. – С. 555–601.
10. Мистецька школа Олекси Новаківського у Львові. До 75-ліття заснування. – Львів, 2000. – 78 с.
11. НМЛ, Гн-817, Кв-18761 / 3.
12. НМЛ, Гн-818, Кв-18761 / 4.
13. НМЛ, Гн-819, Кв-18761 / 5.
14. НМЛ, Гн-1865, Кв-18761 / 6.
15. НМЛ, Гн-1866, Кв-18761 / 8.
16. НМЛ, Гн-1866, Кв-18761 / 10.
17. НМЛ, Гн-1867, Кв-18761 / 9.
18. НМЛ, Гн-1869, Кв-18761 / 12.
19. НМЛ, Гн-1870, Кв-18761 / 13.
20. НМЛ, Гн-1871, Кв-18761 / 14.
21. НМЛ, Гн-1943, Кв-25096 / 9.
22. НМЛ, Гн-3700, Кв-48007.
23. НМЛ, Гн-3701, Кв-48008.
24. НМЛ, Гн-3702, Кв-48009.
25. НМЛ, Гн-3703, Кв-48010.
26. НМЛ, Гн-3704, Кв-48011.
27. Приватний архів Ю. Тузяка, № 1. Лист до товариства "Просвіта".
28. Там само, № 2. Лист до "Товариства взаємних обезпечень" "Дністер".
29. Там само, № 3. Свідоцтво про навчання у Вільній академії мистецтв у Львові (1913–1914 рр.).
30. Там само, № 4. Свідоцтво про навчання у Вільній академії мистецтв у Львові (1921–1922 рр.).
31. Там само, № 5. "Напорморт".
32. Там само, № 6. "Дівчина".
33. Там само, № 7. "На узліссі. Село Пилипи".
34. Там само, № 8. "Гора Погорілець біля с. Пилипи. Коломийщина".
35. Там само, № 9. "Пейзаж з копицями".
36. Там само, № 10. "Портрет священника".
37. Там само, № 11. "Успіння".
38. Там само, № 12. "Богородиця".
39. Там само, № 13. "Узбережжя Малої Азії".
40. Свенціцька М. Навчитель високого мистецтва: (Про др. Івана Старчука) / М. Свенціцька // Просвіта. – 20 січня 1996. – Ч. 2 (171). – С. 6.
41. Смольський Г. Школа О. Новаківського / Г. Смольський // Назустріч. – Львів, 1934. – Ч. 21. – С. 2.
42. Старчук І. Дещо про

стрілецьке мистецтво, або проба праці в тім напрямі / І. Старчук // Українське слово. – 9 квітня 1916. – Ч. 92 (263). – С. 2. 43. Старчук І. Діти рисують / І. Старчук // Педагогічно-методична бібліотека. – Львів, 1936. – Вип. 3. – 20 с. 44. Старчук І. Із дослідів над дитячим рисунком / І. Старчук // Шлях виховання й навчання. – Львів, 1936. – Ч. 1. – С. 41–58. 45. Старчук О. Спогади про батька / О. Старчук // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 2006. – Вип. 10. – С. 329–334. 46. Українська мистецька виставка. Гурток діячів українського мистецтва / [Авт. вступ. ст., упоряд. виставки М. Голубець]. – Львів, 1922. – 15 с. 47. Українські січові Стрільці у боях та між часі. Мистецька спадщина / [Упоряд.: І. Завалій, О. Кіс-Федорук, Т. Лозинський, О. Романів-Тріска; Вступ. стат., каталог, біографії художників О. Кіс-Федорук]. – Л.; К., 2007. – 192 с. 48. Филищук Г. Дослідження І. Старчуком літописного Плісеська (розкопки 1946 року) / Г. Филищук // Наукові записки Львівського історичного музею. – Львів, 2013. – Вип. 16. – С. 20–37. 49. Филищук М. Археологічні, мистецтвознавчі та педагогічні студії Івана Старчука / М. Филищук // Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. Праці Історично-філософської секції. – Львів, 1993. – Том ССХХV. – С. 97–103. 50. ЦДІАЛ України, ф. 358, оп. 2, спр. 51, арк. 98–99. 51. Там само, ф. 750, оп. 1, спр. 4, 151 арк. 52. Яців Р. "Працой і молись..." До 100-річчя від дня народження ученого і митця Івана Старчука (1894–1950) / Р. Яців // Молода Галичина. – Львів, 14 червня 1994. – № 68 (6943). – С. 3. 53. Яців Р. "Стражки" (пудики, страхопуди, опудала) в волі обсервацій Івана Старчука / Р. Яців // Народознавчі зошити. – 2001. – № 2. – С. 380–381. 54. Яців Р. М. Українське мистецтво ХХ ст.: ідеї, явище, персоналії: збірник статей / Р. М. Яців. – Львів, 2006. – 349 с. 55. Нрусай О. Pavillon der "Ukrainischen Legion". (Kriegsausstellung Wien 1916, 1917.) / О. Нрусай // Ukrainische Legion. – Wien, 1917. – S. 3–11.

Богдан Гринюка

ИВАН СТАРЧУК – ХУДОЖНИК И ИСКУССТВОВЕД

В статтє освещено наследие украинского археолога, педагога, художника и искусствоведа И. Старчука (11 мая 1894 – 12 ноября 1950 гг.). Основное внимание уделено анализу его искусствоведческой деятельности и оценке графических и живописных работ.

Ключевые слова: Иван Старчук, Свободная академия искусств, "Прессовая Квартира", художественная школа А. Новаковского, античное искусство.

Bogdan Hrynuka

IVAN STARCHUK – THE ARTIST AND THE ART CRITIC

The article is investigated the art heritage of the Ukrainian archeologist, the teacher, the artist and the art critic I. Starchuk (on May 11, 1894 – on November 12, 1950). The main attention is paid to the analysis of its art criticism activity and an assessment of graphic and pictorial works.

Key words: Ivan Starchuk, Free academy of arts, "the Press Apartment", A. Novakovsky's art school, ancient art.

УДК 903.5 930 (477) "19"

Оксана Адамишин

ПОХОВАЛЬНІ ПАМ'ЯТКИ АРХЕОЛОГІЇ У ДОСЛІДЖЕННЯХ МАРКІЯНА СМІШКА

Досліджується археологічна діяльність українського археолога М. Смішка за період його праці в Інституті суспільних наук АН УРСР у Львові; висвітлюються археологічне вивчення поховальних пам'яток Прикарпаття і Волині

Ключові слова: археологічна наука, відділ археології, інститут, наукові дослідження, поховальні пам'ятки.

Актуальність нашого дослідження зумовлена багатьма аспектами. По-перше, на сьогоднішньому етапі розвитку історичної науки назріла потреба створення узагальнюючих праць, включаючи археологію. Впродовж другої половини ХХ ст. відкрито і досліджено низку археологічних пам'яток різних археологічних періодів і епох, натомість поза увагою продовжує залишатися дослідник – творець науки та її історія.

Метою цієї роботи є висвітлити історію археологічних досліджень М. Смішка в контексті діяльності академічної структури, розкрити внесок особистості в розвиток української археології загалом.

Досягнення вказаної мети передбачає вирішити ряд завдань, а саме дослідити: процес формування львівського наукового академічного осередку, місце археологічних досліджень